

educational process creates conditions for the formation of holistic thinking. In the article the definition of charitable activity is given.

Key words: *charity activity, pedagogical tool, planetary consciousness, students.*

Воронкин М. В. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (г. Луганск, Україна). E-mail: generation3000@mail.ru

Voronkin M. V. – aspirant of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans`k, Ukraine). E-mail: generation3000@mail.ru

Рецензент – доктор педагогических наук, профессор Е.А. Зеленев

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Ye. A. Zelenov

УДК 371.132:371.125

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК СКЛАДОВІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ

Є. І. Гаркавцев

Стаття присвячена проблемі визначення професійно важливих якостей майбутніх працівників органів внутрішніх справ. Розглянуто зміст поняття «професійна надійність» працівника органів внутрішніх справ. Схарактеризовано загальні та спеціальні кваліфікаційні вимоги до фахівців-правоохоронців. Визначено сутність поняття «професійно важливі якості правоохоронця». Проаналізовано, обґрунтовано і виділено комплекс професійно важливих якостей, який складається з таких блоків, як професійно-ділові, комунікативні та особистісні якості, які є складовими професійної надійності майбутнього правоохоронця.

Ключові слова: *професійно важливі якості, професійна надійність, професійна діяльність, майбутні правоохоронці.*

При підготовці майбутніх правоохоронців до професійної діяльності доцільно визначити професійно важливі якості особистості, необхідні для

ефективного її здійснення, що обумовлено соціальним замовленням суспільства та сучасними вимогами до рівня підготовки фахівців правоохоронної галузі. Починати вирішувати це завдання необхідно вже на етапі навчання курсантів у вищому навчальному закладі МВС України.

Аналіз сучасної педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про посилену увагу науковців до проблеми формування професійних якостей майбутніх правоохоронців та особового складу інших силових структур. Зокрема, окремі аспекти формування професійної надійності у працівників органів внутрішніх справ України та особового складу інших силових структур знайшли відображення в роботах, де розглядається проблема формування стійкості і витривалості (Л. Аболін, А. Адаєв, А. Андрунік, Н. Бондаренко, А. Волков, С. Гречко, С. Денисенко, В. Доценко, Ю. Івашков, Д. Кобзін, В. Коровін, А. Лук'янець, В. Мельников, О. Синявська, А. Столяренко, Є. Стрижов, С. Тюрін, В. Чудновський, Р. Юскаєв та інші); формування професійно важливих та моральних якостей (М. Ануфрієв, О. Бандурка, В. Вдовюк, Г. Вітольник, О. В'юшин, М. Долинський, Г. Дубов, А. Кузнецова, В. Кукушин, М. Лебедева, Л. Луцька, В. Олейников, О. Тімченко, А. Токман, Г. Яхнін, П. Яременко).

Але у зазначених роботах проблема формування професійної надійності розглядається не окремо, а у контексті формування комплексу професійно важливих якостей.

Зміст поняття «професійна надійність працівника органів внутрішніх справ», на нашу думку, є більш широким і тісно пов'язаний з такими особистісними характеристиками, як професійна придатність, психологічна (психічна) стійкість, дисциплінованість, мотивація професійної діяльності, які впливають на ставлення людини до професійної діяльності і на ефективність її виконання.

Мета статті – визначити та розглянути професійно важливі якості особистості майбутнього працівника органів внутрішніх справ як складові його професійної надійності.

Деякі дослідники (О. Бандурка, Є. Клімов, В. Соколов, О. Столяренко, Г. Яворська та ін.) підкреслюють необхідність наявності у структурі особистості правоохоронців таких якостей, як: здатність співчувати іншій людині; доброзичливість; чуйність; безкорисливість; терпимість щодо різних нестандартних проявів поведінки, зовнішнього вигляду і способу мислення будь-якої людини; принципова вимогливість

до себе та інших; переконаність у необхідності служіння народу в цілому, а не окремим його прошаркам; творчий склад розуму; здатність прораховувати варіанти можливих наслідків дій людей, їхніх протистоянь чи, навпаки, об'єднань [1]. Є. Клімов виділив п'ять схем професійної діяльності: «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знак», «людина-образ», «людина-людина» і надав характеристику та визначив психологічні вимоги до кожної з груп професій [4]. Безумовно, професія працівника органів внутрішніх справ належить до групи професійної діяльності «людина-людина», предметом якої є обслуговування, розпізнавання, перетворення соціальних систем, співтовариств, груп населення, людей різного віку та ін. Більшість професій даного типу пов'язана з впливом на людей, їх вихованням та навчанням, медичним та побутовим обслуговуванням, з інформаційним забезпеченням, із захистом прав і свобод людини, дотриманням порядку в суспільстві та державі.

Серед вимог до особистості майбутнього фахівця, що має професію даного типу, О. Федоренко виділяє наявність комунікативних умінь, а саме: уміння легко встановлювати контакти з незнайомими людьми; доброзичливість, чуйність; витримка та уміння стримувати емоційні прояви; здатність аналізувати поведінку інших та власну; здатність розуміти наміри та настрої інших людей; здатність розбиратися у стосунках людей та улагоджувати розбіжності, організувати взаємодію між людьми; здатність поставити себе на місце іншої людини; уміння слухати, враховувати думку іншої людини; володіти мовою, мімікою, жестами; уміння впливати на людей (переконання, навіювання, зараження) [5].

Є. Клімов підкреслює, що не лише високий рівень знань, умінь та результатів навчання визначає рівень підготовки до виконання професійної діяльності, а й сформованість системної організації свідомості людини, до якої входять: 1) властивості людини як суб'єкта діяльності (ставлення до себе, навколишнього світу, діяльності тощо); 2) професійні досвід, культура, знання, у тому числі з предметної галузі, цілі діяльності, умови професійного розвитку; 3) сформованість професійно важливих якостей особистості [4].

До професійно важливих рис відносять професійну культуру на рівні суспільства, групи чи особистості. Основними складовими такої культури для правоохоронної діяльності, вважає Н. Гранат, є професійно-правовий (або професійно-юридичний) та професійно-моральний комплекси, які функціонують у взаємодії з іншими сферами культури (політичною, естетичною тощо) [3].

У дослідженнях, присвячених професійним якостям правоохоронців, виділяють також такі необхідні комунікативні уміння і навички, що забезпечують ефективне спілкування працівників міліції з будь-якою категорією громадян, що виражається в: урахуванні індивідуальних особливостей інших людей; умінні встановлювати довірчі стосунки; умінні впливати на інших, використовуючи як вербальні, так і невербальні засоби спілкування; умінні контролювати та керувати як власною поведінкою, так і поведінкою інших; умінні обирати оптимальні позиції і ролі відповідно до ситуації; умінні розв'язувати конфліктні ситуації і переборювати бар'єри спілкування [2].

Діалектика визначає, що процеси формування та розвитку є там, де є протиріччя та їх подолання. Ця обставина викликає необхідність розгляду відповідних протиріч та шляхів їх подолання, а також визначення професійно важливих якостей правоохоронців, які є складовими професійної надійності фахівця. Визначимо систему протиріч, яка може бути основою розвитку професійно важливих якостей курсантів. Ці протиріччя належать, насамперед, до діалектичних протиріч процесу пізнання. У системі цих протиріч можна виділити три основні групи: 1) протиріччя між мотиваційно-цільовою та операційною структурами навчальної діяльності курсанта (внутрішні протиріччя); 2) протиріччя між психолого-дидактичними характеристиками навчальної інформації та характеристиками психічних процесів і механізмів її засвоєння (зовнішньо-внутрішні протиріччя); 3) протиріччя між вимогами до особистості фахівця та соціальними процесами і явищами, що відбуваються в суспільстві та впливають на особистість (зовнішні протиріччя).

Необхідно визначити шляхи подолання цих протиріч, що забезпечить формування та розвиток професійно важливих якостей особистості. Загальна теорія діалектичних протиріч у своєму арсеналі має такий перелік шляхів їх подолання: 1) перехід протилежностей одна в одну в більш високих формах; 2) подолання однієї з протилежностей; 3) зникнення обох протилежностей при докорінному перетворенні системи.

Основним способом подолання протиріч першої групи (внутрішніх протиріч) є формування мотивації навчальної діяльності курсантів. Аналіз протиріч цієї групи показав, що основним шляхом їх подолання є перехід протилежностей одна в одну в більш високих формах. Те, що було метою на попередньому етапі дидактичного процесу, на поточному етапі стає вже операційним засобом досягнення іншої цілі – більш високого рівня.

Сутністю подолання протиріч другої групи при підготовці курсантів до професійної діяльності протиріч другої групи є забезпечення більш високого рівня навчальної інформації по відношенню до наявних характеристик психічних процесів і механізмів засвоєння у курсантів. Подолати ці протиріччя можливо лише за умов забезпечення в ході дидактичного процесу такого розвитку психічних процесів та механізмів засвоєння навчальної інформації у курсантів, який би відповідав рівню складності навчальної інформації.

Особливу групу складають протиріччя між вимогами до особистості фахівця і соціальними процесами та явищами, що відбуваються в суспільстві і впливають на особистість. Ці протиріччя є зовнішніми й існують об'єктивно. Але при цьому зберігається проблема їхньої ідентифікації та систематизації. Необхідність здійснення цих робіт визначається тим, що зазначені зовнішні протиріччя складають основу розробки проблемних ситуацій. Наявність останніх при підготовці до професійної діяльності є одним з основних способів формування та розвитку професійно важливих якостей майбутніх правоохоронців.

Розбудова в Україні громадянського суспільства потребує переорієнтації правоохоронних органів із силової діяльності на встановлення партнерських стосунків з громадянами, організацію системи консультативної допомоги їм. Вирішити ці завдання можуть тільки висококваліфіковані професіонали, які мають не лише відповідні знання, уміння, навички професійної діяльності, а й таку мотивацію та самосвідомість, котрі відбивають ставлення до людини як до найвищої цінності. Складається таке ставлення виключно за умов глибокого розуміння соціальної значущості своєї ролі в суспільстві, відповідальності перед державою за життя, здоров'я та правову захищеність його членів.

У той же час відповідно до наказу «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України» (Наказ МВС України № 842 від 28.07.2004 р.) та відповідних методичних рекомендацій відбір на службу в ОВС України має здійснюватися на основі всебічного і повного вивчення психічних, психофізичних, ділових і моральних якостей кандидата. Виділяють загальні та спеціальні кваліфікаційні вимоги до фахівців ОВС.

– *Загальні:* спеціаліст ОВС повинен професійно володіти усіма фундаментальними та професійно-орієнтованими дисциплінами, особливо в галузі права; творчо оцінювати суспільні та економічні явища; брати

участь у реалізації завдань, які стоять перед державою та ОВС; поєднувати високий професійний рівень з моральністю і культурою; мати здібності ділового спілкування.

– *Спеціальні*: спеціаліст органів внутрішніх справ у соціальній діяльності повинен мати такі якості, як прагнення до істини, торжества справедливості; професійна гордість та етика. Щодо пізнавальної (когнітивної) діяльності, то він повинен мати високу швидкість сприйняття, добрі пам'ять, обсяг і стійкість уваги, вміння її концентрувати, володіти увагою, мисленням, загальним і спеціальним інтелектом, а у своїй організаційній діяльності бути зібраним та цілеспрямованим, володіти організаційними здібностями щодо спілкування з людьми. Працівник органів внутрішніх справ має бути комунікативним (контактність, відкритість, емоційний відклик, емпатія, вміння слухати, будувати розмову, культура спілкування і т. ін.). До професійно важливих якостей слід віднести такі як спостережливість, цікавість, висока орієнтація, оперативна готовність, відповідальність, вольові якості (дисциплінованість, саморегуляція, самоконтроль).

Крім цього, рекомендується звертати увагу на наявність таких якостей: імпульсивність, афективність, неврівноваженість; боязкість, замкненість, байдужість; підвищена емоційна чутливість, негативізм; безініціативність, несамостійність, нерішучість; споживацьке ставлення до себе і роботи.

У той же час для професій, пов'язаних з правоохоронною діяльністю, існують специфічні протипоказання. Так, люди з яскраво виявленими фізичними недоліками, дефектами мови, замкнуті, нетовариські, немоторні, слабкі духом, байдужі до людей або, навпаки, корисливі у стосунках з іншими, не можуть працювати в правоохоронних органах з таких причин. По-перше, у людей з виявленими недоліками може розвинути комплекс неповноцінності, який реалізується або у замкненості, пригніченості й невпевненості в собі, або у спробах самоствердження та агресії стосовно інших людей, особливо тих, хто від них залежить. По-друге, нерозвиненість комунікативних якостей обмежує можливості особи у реалізації нею своїх професійних функцій, що позначається на ефективності та результативності її діяльності. По-третє, корисливість у стосунках призводить до того, що такі люди стають поживою для злочинних структур і благодатним ґрунтом для корупції.

Більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників до професійно важливих якостей правоохоронців відносять також сукупність знань, умінь,

навичок, що дозволяють виконувати відповідні професійні функції. А саме: 1) належний обсяг знань та інтелектуальний рівень; 2) досить довгий термін навчання та підготовки; 3) відповідність функцій, що виконуються, системі загально-соціальних цінностей; 4) адекватну мотивацію, спрямовану на досягнення кінцевої мети; 5) бажання служити людям, охороняти та захищати їхнє життя та власність; 6) почуття корпоративної єдності [3].

Таким чином, можна вважати, що професійно важливі якості правоохоронця – це комплекс особистісних характеристик, що складається з блоку професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей, які є складовими професійної надійності працівника органів внутрішніх справ.

Професійно-діловий блок складається з якостей, котрі визначають професійну здатність працівника: наявність професійної освіти, досвід практичної роботи, організаційні здібності, ініціативність, стабільна працездатність, знання юридичних та спеціальних дисциплін, чинних наказів, інструкцій, інших нормативних актів, володіння оперативною і кримінологічною технікою, спеціальними технічними засобами тощо.

Крім професійних знань, умінь, навичок, велике значення при визначенні професійно важливих якостей мають *ділові якості*, а саме організаторські здібності, тобто вміння ефективно налагоджувати свою роботу та роботу колег і підлеглих. Важливими діловими якостями професіонала-правоохоронця є також здатність до самостійних й нестандартних рішень, цілеспрямованість, ініціативність, енергійність, здатність до виправданого ризику. При цьому зворотною стороною самостійності та свободи дій є відповідальність. Основу відповідальності складає локус контролю: інтернальний, коли відповідальність за наслідки подій береться на себе, або екстернальний, коли відповідальність за все покладається на зовнішні фактори (начальника, випадок, обставини тощо). Безумовно, для правоохоронця оптимальним є перший тип, бо тоді він виявляє більшу рішучість, впевненість у собі та незалежність у міркуваннях і діях, краще адаптується в складних обставинах, що сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності.

Блок комунікативних якостей правоохоронців складається перш за все з тих, що передбачають знання та навички використання в професійній діяльності основ психології міжособистісного спілкування. Враховуючи специфіку правоохоронної діяльності як такої, що належить до типу «людина-людина», цей блок якостей набуває особливого значення, оскільки здійснює регулювання відносин та взаємодій як суб'єктно-об'єктного

(екзолокального), тобто із законослухняними та соціально дезадаптованими громадянами, так і внутрішньосуб'єктного (ендолокального) характеру, які виникають по «горизонталі» та «вертикалі» у формальній та неформальній сферах. Особливе місце в системі комунікативних якостей правоохоронців займає толерантність, тобто неупереджене ставлення та оцінювання людей, їхніх вчинків, подій, явищ, які часто мають неоднозначний і навіть суперечливий характер. Толерантність дозволяє відзначити позитивні та негативні риси подій і явищ, співвідносячи власні погляди з усією наявною інформацією і не віддаючи при цьому переваги власному відношенню у кінцевій оцінці.

Важливе місце серед якостей, що визначають професіоналізм правоохоронця, посідають *особистісні якості*. Треба підкреслити, що в науковій літературі не існує єдиного уніфікованого набору таких якостей, але більшість дослідників підкреслюють необхідність наявності у структурі особистості правоохоронців таких особистісних рис та якостей:

– мотивації професійної діяльності: установки на надання допомоги людині, внутрішньої потреби виконувати професійні обов'язки, сформованість системи ціннісних орієнтацій щодо професійної діяльності та ін.;

– моральних рис – здатності співчувати іншій людині; доброзичливості; чуйності; безкорисливості; терпимості до різних нестандартних проявів поведінки людей, зовнішнього вигляду і способу їхнього мислення;

– вольових рис, а саме вимогливості до себе та інших; переконаності у необхідності служіння народу в цілому, а не окремим його прошаркам, дисциплінованість, самовладання, здатності не виходити із себе у найскрутніших ситуаціях, співвідносити свою поведінку, спрямовану на інших людей, з суспільними моральними та правовими нормами;

Формування цих якостей у майбутніх працівників органів внутрішніх справ має бути цілеспрямованим і організованим процесом, який реалізується в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Висновок. Таким чином, успішність виконання професійних обов'язків значною мірою залежить від сформованості у майбутніх фахівців комплексу професійно важливих якостей особистості (професійно-ділових, комунікативних, особистісних), а також відповідного типу професійної мотивації. Слід підкреслити, що формуванню зазначеного комплексу якостей

доцільно приділити увагу під час підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ МВС України.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є створення умов та спеціальної організації навчально-виховного процесу у ВНЗ з метою формування професійно важливих рис та якостей особистості майбутніх працівників правоохоронної сфери, що забезпечить їхню професійну надійність.

Література

1. Ануфрієв М.І. Вищий заклад освіти МВС України / М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, О.Н. Ярмиш. — Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. — 369 с.
2. Бандурка О.М. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією : підручник / О.М. Бандурка, В.О. Соколов, В.І. Московець. — Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 352 с.
3. Гранат Н.Л. Профессионализм как принцип организации и деятельности органов внутренних дел / Н. Л. Гранат // Профессиональные и общественные начала в деятельности органов внутренних дел: история и современность. — М.: МАЭП, 1990. — С. 45–68.
4. Климов Е.А. Психология профессионала: избр. психол. тр. / Е. А. Климов. — М.: Ин-т практ. психологии, 1996. — 400 с.
5. Федоренко О.І. Система підготовки майбутніх правоохоронців до соціальної та виховної роботи з підлітками : монографія / О. І. Федоренко. — Х. : Нове слово, 2007. — 330 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫЕ КАЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАДЕЖНОСТИ

Е. И. Гаркавец

Статья посвящена проблеме определения профессионально важных качеств личности будущих сотрудников органов внутренних дел. В статье рассмотрено содержание понятия «профессиональная надежность» сотрудника органов внутренних дел, выделены его составляющие: профессиональная пригодность, психологическая (психическая) устойчивость, профессионально важные качества личности, мотивация профессиональной деятельности. Дана характеристика общих и специальных квалификационных требований к специалистам правоохранительной сферы. Проанализирован, обоснован и выделен комплекс профессионально важных качеств, который состоит из таких блоков: профессионально-деловые,

коммуникативные и личностные качества, которые являются составляющими профессиональной надежности будущего сотрудника правоохранительных органов.

Ключевые слова: профессионально важные качества, профессиональная надежность, профессиональная деятельность, будущие сотрудники правоохранительных органов.

PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES FOR FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS PERSONALITY AS A COMPONENT OF THEIR PROFESSIONAL RELIABILITY

Ye. I. Garkavtsev

The article deals with the definition of professionally important qualities of future law enforcement officers personality. The article discusses the concept of "professional reliability" of an officer of the internal affairs, its components are defined: professional aptitude, psychological (mental) stability, important professional qualities of personality, professional motivation. The characteristic of the general and specific qualification requirements of law enforcement officers are given. the complex of professionally important qualities is analyzed, justified and highlighted. It consists of such units as professional and business, communication and personal qualities that are part of professional reliability of future law enforcement officer.

Keywords: professional qualities, professional reliability, professional activities, future law enforcement officers.

Гаркавцев Є. І. - здобувач кафедри психології і педагогіки, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)

Garkavtsev Ye. I. – Applicant of the Chair of Psychology and Pedagogics, Senior Lecturer of the Chair of Tactical and Special Preparation of Kharkiv National University of Home Affairs (Kharkiv, Ukraine). E-mail: supergarik2003@mail.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. І. Федоренко

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor O. I. Fedorenko